

"ותקראנה לו השכנות שם"

בצד גיבוריה המוכרים של מגילת רות, עומדת גיבורה קולקטיבית, שיש לה נוכחות ועוצמה, הלא היא חברת הנשים - נשות בית לחם. הדומיננטיות של חברת הנשים הזו והצגתה כחברה סגורה, שזורה ברובד הסמוי של מגילת רות. בתחילת המגילה, כאשר נעמי שבה לבית לחם עם רות כלתה, אנו שומעים את קולן של הנשים התמהוות: "הזאת נעמי". הדיון המתפתח בין נעמי לבין אותן נשים מגלה, שהנשים לא רק מדגישות ומחשיבות את החיצוניות וגם נהנות ללבן את סוגיית המראה החיצוני של חברותיהן, אלא גם יודעות לזהות מבעד למראה החיצוני את המצב נפשי שהוא מבטא. הן מבינות לעומק איך מעיד המראה הזה על אושר או על יגון, על ברכת ה' והשראת שכינתו, או חלילה, על ההיפך. (רות א, יט-כ)

חברת הנשים אינה רק חברה חסרת טקט ("הזאת נעמי?!") המציבה מראה מתמדת מול העינים. בהמשך, כשנעמי משתקמת ואוחזת בחיקה את התינוק שילדה רות לבועז שותפות השכנות לסוד ולשמחה וגם נותנת לרך הנולד את שמו - עובד. הליווי והתמיכה הללו, מעידים על חייה התוססים והמשותפים של חברת הנשים.

יחסים בין נשים, בין שכנות, בין קרובות משפחה נדונים מביין השיטים במקומות נוספים בחז"ל. משותפת לכל המקורות היא ההנחה שישנם חיי חברה ייחודיים בין הנשים לבין עצמן. במסכת שביעית נדונה השאלה אם ניתן להשאיל כלים שונים לשכנה שמידת הקפדתה בהלכות כשרות מוטלת בספק. על אף הסיכוי ששכנה זו אינה מקפידה לשמור על הלכות שביעית בקמח או על הלכות טומאה וטהרה בבצק, בכל זאת המשנה קובעת שאישה משאילה לחברתה כלים גם נפה וגם ריחיים ומאפשרת לה את השימוש בתנור. השותפות המותרת מוגבלת רק בשלב האחרון שבו מתחיל החשש מטומאה כדי שלא להחזיק ידי עוברי עבירה, אבל ההיתר להשאיל את הכלים ולהרפות את החשש נובע מן ההבנה שפעולות אלה הינן חלק מתבקש של חיי שכנות בריאים שלא ראוי לחסמם, ויש לעודדם מפני דרכי שלום (משנה שביעית, ה, ט). הרעיון שנשים משתתפות יחד בתנור ואופות בו בצוותא מופיעה גם בתורה (בחוקותי) וגם במשנה (פסחים ג, ד), מן המקורות הללו עולה שחווית הבישול והאפייה היא חוויה שכונתית-קהילתית ולא חוייה פרטית או משפחתית. לכן, מי שמדיר [ובכך מונע] את אשתו מלהשאיל כלים לשכנתה חייב לגרשה כיוון שהוא כופה עליה חיים בלתי אפשריים, ובכך גם "משיאה שם רע בשכנותיה". (כתובות עב, א).

השם הרע שייצא לאישה אצל 'השכנות' הוא נימוק גם להלכה שאסור לקחת מאלמנות עניות משכון בגין הלוואה שלוו. שכן התורה מחייבת להשיב לאותה עניה את המשכון לצרכיה. אם מדובר בבגד שהיא זקוקה לו בלילה, על בעל המשכון לבוא ולהשיב לה אותו בכל ערב ולחזור לקחתו אליו בבוקר. נוכחות מתמדת של גבר זר בביתה עשוי לעורר את חשדן של השכנות שיערערו על הגינותה. ולכן, אסור למשכן אלמנות עניות כלל (בבא מציעא קטו, א). לעניינו, חשובה העובדה שהגמרא לא נימקה את האיסור בחשש ייחוד או פריצות, אלא ב"משיאה שם רע בשכנותיה", כקנה מידה למעמדה וכבודה של האשה.

בסוגיה אחרת אנו פוגשים שלוש נשים ישנות במיטה אחת. הדיון ההלכתי בסוגיה זו נוגע לדם שנמצא במיטה, שאלה קלאסית של ספקות בהלכות טהרה. דיונים הלכתיים אלה חושפים בין היתר מציאות רווחת של נשים שחולקות יחד מיטה, דבר שבימינו יכונה "מסיבת פיג'מות" - שכשמה כן היא - אירוע חד פעמי. (קידושין, עג, ב).

הנשים יודעות הכל, גם מידע פנימי ואינטימי. הן רוחצות יחד ולכן, מכירות זו את מומיה הגופניים של זו. במקום שבו יש בית מרחץ משותף, הבעל לא יוכל לטעון שלא ידע על מומים נסתרים בגופה של זו שיועדה להיות אשתו, וכתוצאה מכך על מקח טעות בקידושין, ההנחה היא, שהוא הלך לברר אצל קרובות משפחתו אם

'הכל בסדר' אצל האישה שהוא עומד לשאת. לו היו לאותה אישה מומים נסתרים כלשהם, היו הללו מעדכנות אותו. על כן, הניסיון לפרק את הנישואין בתואנה שלא ידע כלום אינו אלא שקר (כתובות עה, ב). הנשים בסביבה יודעות לומר מתי אחת מביניהן נידה, וכך ניתן לברר בוודאות אם אישה מכשילה את בעלה, כי היא מוחזקת נידה בשכנותיה (כתובות עב, א). 'מוזרות בלבנה' הוא כינוי המתייחס לקבוצת נשים העוסקות בצוותא במלאכת הטוויה. הנשים הללו יושבות לטוות יחד בפלך לאור הלבנה. ההווי והדינמיקה הפנימיים שלהן הוא כזה, שאם הן "המידע הפנימי" העובר ביניהן, מעיד על כך שאישה מסוימת מזנה, זו עילה מספקת לבעל לגרשה מדין סוטה (גיטין פט, א; משנה סוטה ו, א). במקומות רבים ובמלאכות שונות קיים מונופול נשי בתחומים כגון הכביסה (בבא בתרא) הטוויה והאפיה שנזכרו כאן, ועד המיילדות. נאמנותה של מיילדת על עניינים הקשורים ללידה, נגזרת מכך שבמעמד הלידה נוכחות נשים בלבד. (קידושין עג, ב). בעל תרומת הדשן רצה להרחיב נאמנות זו גם על זכויות בכיסאות בעזרת הנשים בבית הכנסת. כיוון שזהו מקום שבו מצויות נשים בלבד. רק הן יודעות את סדרי הישיבה ומערכת הזכויות במקומות הללו.

במדרשים חבורת הנשים היא גם דרך להעברת מסרים בין בעליהן. אשת לוט סיכמה עם שכנותיה, כקוד פנימי, שכשיבואו אורחים היא תבוא לשאול מלח (ילקוט שמעוני וירא, רמז פה; שכל טוב בראשית יט), הנשים הן אלה שמשיאות עצות, לטוב ולמוטב. הן ערניות ויודעות כל מה שקורה בבית של השכנה. (שמות רבה פקודי נא, ועוד). והן גם אלה ששותפות לסוד אהבתה: "השבעתי אתכן בנות ירושלים... אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ" (שיר השירים). הן משאלות לה כלי לבן (תענית), שמחות בשמחת נישואיה (גיטין, שם) מקשטות את הכלה, וגם משיאות לה עצות נכונות ומועילות לפי הצורך, ועומדות לימינה בעת מצוקה.

מבין השיטים של המקורות הללו עולה דבר קיומה של חבורה לא מאוגדת, ללא שם או כותרת רשמית - חבורת הנשים. לנשים יש חיי צללים המשותפים רק להן. הן חבורה תומכת, מלאת סודות, חוויות משותפות, מטלות דומות, הנהגות מקובלות, שמחה ונדיבות, עצב קנאה ואהבה ותמיכה. ה'מחתרת הנשית' הזו קמה לא מעט מפני שהמציאות החברתית עודדה את קיומה. בימינו המצב החברתי השתנה, נשים השתלבו בכל תחומי החיים כשוות, ואין להן צורך ב'אגודות סודיות'.

אך ייתכן, שיש במקורות הללו מסר שמתאים אף לימינו. העובדה שהנשים הן קבוצת ההתייחסות הראשונה של האישה, לעיתים יותר מאשר הבעל, מגלה את הערך המוסף של השותפות הנשית. מעגלי חברות כאלה מעצימים ולא מנמיכים. בבתי המדרש לנשים ניכר מאד הצורך הזה, בלימוד פנימי של נשים. המשמעות היא שלעיתים הדיונים על חברה 'מעורבת או נפרדת' מסיטים את העניין מן העיקר. השאלה החשובה יותר היא מהי קבוצת ההשתייכות של האישה, היכן מקומה הטבעי, לאן היא מחוברת והיכן היא נוכחת במלוא קומתה.